

Sekülerleşme ve Din

İsmail EKİNCİ

Arş. Gör.

Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati, Bitlis, Türkiye
ORCID: 0000-0003-2728-9097
ismailekinci1980@gmail.com

Öz

Kavram olarak ortaya çıktığı ilk günden günümüze kadar üzerine hararetli tartışmaların yapıldığı kavramlardan birisi de sekülerleşmedir. Sekülerleşme yaşamımızda dinden uzaklaşma, ilahi olanla değil de sadece dünyevi olanla meşguliyet olarak gündemimizi işgal etmiştir. Bu bağlamda sekülerleşme karşısında dinlerin, özellikle de İslam'ın tutumu önem kazanmıştır.

Sekülerizm, Batı medeniyetinde, özellikle Hıristiyan toplumlarında büyük etkilerle yerini almış, tahrif olmuş ilahi dinlerden tutun da, beşeri batıl dinlere kadar hepsini etkilemiştir. Fakat bu etkinin İslam'da da aynen var olduğu savı tutarsızdır. İslam'daki iman anlayışı İslam'ın ahkâm/amel boyutu, İslam'da ruhban sınıfının olmayışı ve en önemlisi de İslam'ın tahrif olmamış yegâne ve son din olması, onun seküler olmasını engellemiştir. İslam, modernite karşısında, özünde bir değişikliğe uğramadan tamamen yeni yorumlarla medeniyeti almış, sekülerizmden etkilenmemiştir.

Bu çalışmada insanın bir dünya kurması ve bu dünyayı korumasında dinin rolü, sekülerleşme ve ortaya çıkışı, modernleşme ve sekülerleşme ilişkisi, İslami sekülerleşmenin imkânı, şehirleşme-sekülerleşme ilişkisi ve sekülerleşen dünyaya karşı dinin tutumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sekülerleşme, Din, Fenomen, Laiklik, Şehirleşme, Modernleşme.

Secularization and Religion

Abstract

One of the concepts that have been debated extensively since the beginning is the concept of secularization. The term secularization is often understood in our lives as a departure from the divine and an engagement for the worldly matters and not the religion. In this context, the attitudes of religions, especially Islam, have gained importance in the face of secularization.

Secularism has shown its effect on Western civilization, especially in Christian societies. Secularism has influenced both superstitious religions of humankind and distorted divine religions. However, the claim that the same effect also exists in Islam is inconsistent. The belief system in Islam, ahqaam/a'mal dimension of Islam, the absence of clergy in Islam, and most importantly, the fact that Islam is the only undistorted and last religion has prevented it from becoming a secular religion. Islam has not been influenced by secularism, in the face of modernity. Islam has acquired the new civilization without any change in its essence.

In this study, we will evaluate the role of religion in establishing a world and protecting it, secularization and its emergence, the relationship between modernization and secularization, the possibility of Islamic secularization, the relationship between urbanization and secularization and religious attitude toward secularization.

Keywords: Secularization, Religion, Phenomenon, Secularism, Urbanization, Modernization.

GİRİŞ

İnsanlar yaratılışından bu güne kadar birçok sahada yenilikler oluşturmuş ve bu sahalarda da ilerlemeler sağlamışlardır. Mağarada tek başına yaşayan insanın insanlık serüvenine göz atacak olursak şunları söyleyebiliriz. Yalnız başına ve dış tehlikelere açık bir şekilde yaşayan insan, gecenin ürpertici karanlığından ve yalnızlıktan korunmak için bir başka insana ihtiyaç duymuş ve aile kurumu meydana gelmiştir. Akıllı, bilinçli ve iradeli bir araya gelişlerle toplum oluşmuş ve aile de toplum sisteminin çekirdeğini oluşturmuştur. Yeme-içme ihtiyaçları ve mübadele sonucu ekonomi kurumu, ontolojik ihtiyaçtan yani eksik ve kusurlu olan insanın tam olan bir yaratana inanma ihtiyacıyla din kurumu, tecrübelerin aktarımı ihtiyacıyla eğitim kurumu, aile içi ve toplum içi insanlar arası otorite belirlenimi vesilesiyle de siyaset kurumu ortaya çıkmıştır. Bütün bu kurumlar, sürekli ileriye doğru atılımlar yaparak kendilerini geliştirmişlerdir. Bütün bu ilerlemeler zamanı çağlara ayırmış ve önemli ilerleme hareketleri zamanın belli bir kesitine damgasını vurmayı başarmıştır. Hatta tüm dünyada, bütün insanlarca kabul gören, yani evrensel adlandırmalar ortaya çıkmıştır.

Modernite ve sanayi devrimi de bu adlandırmalardandır. Modernizm ve sanayi devrimiyle insanların yaşam tarzları ve standartlarında bir takım değişimler görülmüştür. Hatta etki öyle bir noktaya gelmiştir ki, insanların düşünce tarzlarını, inançlarını etkileyecek bir boyut kazanmıştır.

Sekülerleşme ve Din adlı bu çalışmada, sekülerleşmenin tanımına geçmezden önce bireylerin dünya kurma ve onu koruma ihtiyacından, dünya kurma-korumada dinin elzem fonksiyonunu açıklamak gerekmektedir. Daha sonra sekülerizmin tanımı ve mahiyetinin açıklanması, sekülerizmin doğuşuna etki eden faktörlerin ortaya konulması gerekmektedir. Modernleşme-sekülerleşme arasında zorunlu bir ilişkinin olması gerektiği ortada olduğu gibi İslam açısından sekülerleşmenin imkânı da üzerinde durulması gerekli olan bir konudur.

DÜNYA KURMA – DİN

İnsanların bir araya gelerek oluşturdukları her topluluk bir dünya kurma girişimidir. Toplumun bir insan ürünü olduğu nasıl söylenebiliyorsa, insanın da toplumun ürünü olduğu aynen söylenebilir. İnsan, ancak bir toplum içerisinde ve toplumsal süreçler sonucunda bireysel bir kimlik kazanır, onu sürdürür ve bu şekilde de hayatına yön verir.

Toplumun kurulması süreci ve kurulan bu toplum içerisindeki bireyler arası diyalektik süreç temel olarak üç aşama seyreder. Bunlar; dışsallaşma, nesnelleşme ve içselleşmedir. Dışsallaşma, insanların hem fiziki olarak hem de zihni faaliyetleri olarak dünyaya doğru sürekli biçimli yönelimleridir. Nesnelleşme, bu dışa doğru oluşan realitenin sonucunda ulaşılan bir noktadır. İçselleşme ise, bu realitenin kendisini bir kez daha objektif dünyanın yapılarından sübjektif bilincin yapılarına aktarırken insanlar tarafından tekrar kendi kendilerine mal edilmesidir.

Dışsallaşırken toplum, bir insan ürünüdür. Nesnelleşirken ise, kendi şahsına münhasır olur. İçselleşme sürecinde de insan artık toplumun bir ürünü olmuştur. Dışsallaşma antropolojik bir zorunluluktur. Yani, insan özü itibarıyla ve baştan beri dışa açılmaktadır. Bu antropolojik olgu, muhtemel olarak insanın biyolojik yapısından kaynaklanmaktadır (Berger, 2005: 39).

Ontolojik eksiklik, insanın dışa yönelmesini gerektirmektedir. İnsan, eksik ve kusurlu bir varlıktır. Bu eksiklikleri kapatmak amacıyla insan dışsallaşır. İnsan dışsallaşarak kendi aktivitesiyle kendi dünyasını biçimlendirmektedir. İşte bu doğrultuda insan kendine bir dünya oluşturmak zorundadır. Kısacası insanın dünya kurma çabası, biyolojik yapısının bir sonucudur.

İnsan kendi hayatını idame ettirmek uğruna oluşturduğu dünyasında kendisini de üretir. İnsan kendini bir dünyada üretir. Bu beşeri dünya ise kültürdür. İnsan kurduğu bu beşeri dünyanın mukavemetli olmasını ister. Fakat beşeri düzen, yani kültür yapıları, doğaları gereği değişmeye yatkın ve zorunlu yapılardır. Bu durum ise, insanın dünya kurma çabasının en temel sorununu oluşturmaktadır. Bir dünya inşa etmek gereklidir ama zor olan nokta, onu devam ettirmektir (Berger, 2005: 41).

İnsanın dünya kurma aktivitesi zorunlu olarak kolektif bir girişimdir. İnsanlar ancak bir araya gelerek aletler geliştirir, bir araya gelerek dilleri üretir, birlikte değerlere bağlanır, birlikte müesseseleri kurar ve benzeri şekillerle bir dünya kurarlar. Toplum, insanların dünya kurma çabalarına temel oluşturur, onları bir düzene koyar ve koordine eder. Bu aktivitelerin ürünleri de ancak bir toplum içerisinde uzun süre ayakta kalabilir. Fakat kesin olan şudur ki, bütün bu aktivitelerin temelinde insan vardır. Yani toplum, dışsallaşma olgusunda kökleşen bir insan ürünüdür (Berger, 2005: 44).

İnsan tarafından üretilen bu dünya hem maddi hem de manevi objelerden oluşur. Bu objelerin, kurulan dünyada var olma sebebi ise, üreticilerin isteklerine cevap verme kabiliyetlerinin var olmasıdır. İşte bu boyutuyla insan tarafından kurulan bu dünya, nesnel bir gerçeklik niteliğini kazanır. Bu nesnellik ise hem maddi hem de manevi kültürle alakalıdır. Nesnellik özellikle maddi kültürle, yani saban, kazma, makine gibi aletlerle gün yüzüne çıkar.

Hiçbir beşeri yapı, ferde kendisini bir realite olarak tanıtmaya zorlayan bir nesnellik seviyesine ulaşmadıkça doğru bir sosyal olay olarak nitelendirilemez. Yani, toplumun temel zorlayıcılığı, onun sosyal kontrol vasıtaları altında yatmaktan çok, kendisini gerçeklik olarak kurma ve kabul ettirme gücünde yatmaktadır (Berger, 2005: 48).

İçselleşme, bu nesnelleşen dünyanın yapılarının bizzat bilincin öznel yapılarını belirler hale gelecek şekilde nesnel dünyayı bilinçte yeniden özümseme olayıdır. Toplum bu durumda ferden bilinç yapısını şekillendiren bir vasıta görevini üstlenmiş olmaktadır. İçselleşmenin meydana gelişine kadar fert artık nesnelleşen dünyanın çeşitli unsurlarını dışsal gerçeklik fenomeni olarak algıladığı kadar, aynı

zamanda öz benliğine ait içsel bir görüngü olarak da algılar. Fert, nesnelleşmiş manaları sosyalleşme çerçevesinde öğrenir ve öğrenmekle de kalmayıp onlarla özdeşleşir, onlar tarafından biçimlenir. Birey onları kendi benliğine çeker ve kendisinin manaları yapar. Ayrıca fert onları temsil ve ifade eder (Berger, 2005: 51-52).

Toplumsal olarak inşa edilen dünya, her şeyden önce davranışların bir düzene konulması çabasıdır. Anlamlı bir düzen veya yasa, bireylerin eylem ve manalarına empoze edilir. Toplum, bir dünya kurma girişimidir demek, o düzenleyici veya yasalaştırıcı bir faaliyettir demektir. Toplumun en önemli fonksiyonu yasa veya düzen koymaktır. İnsan yaratılış olarak gerçeğe manalı bir düzen empoze etmeye zorlanır (Berger, 2005: 60).

Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız bir dünya kurma ve bu dünyada yasalarla düzen oluşturmada stratejik bir rol üstlenen bir şey vardır, o da dindir. Din, insanın kendisini dışsallaştırmasının ve kendi öz manalarını realiteye aşılmasının en yüce sınırını ifade eder. Din, ayrıca beşeri düzenin, varlığın tamamında yansıtıldığı da ima eder. Başka bir ifadeyle din, evrenin tamamını insan açısından bir varlık olarak kavramanın cüretkâr bir girişimidir (Berger, 2005: 67).

Dinin dünya kurmada ve düzenini sağlamada üstlendiği bu çok önemli fonksiyonu, bizi, daha konumuzun başındayken, sekülerizmin ne demek olduğunu bile açıklamamışken, seküler bir dünyanın imkânsız olacağı sonucuna götürmektedir.

DÜNYA KORUMA – DİN

Toplumsal olarak fert tarafından kurulu bütün dünyalar, istikrarsız bir yapıya sahiptirler. İnsan aktiviteleriyle desteklendikleri için de, insana özgü çıkarıcılık ve budalalık olgularıyla durmadan tehdit edilirler. Toplum içerisindeki düzensizlikleri, başarılı olduğu oranda sosyalleşme ve sosyalleşmenin temel sosyal kontrolü engellemeye çalışır. Toplumsal düzenin devamının sağlanmasında yasallaştırma destek bir görev görür. Yasallaştırmayla sosyal düzeni açıklama ve haklılaştırma işlevi gören toplumsal olarak nesnelleşen bilgi kastedilmektedir. Yasallaştırma, neyin ne olduğu gibi ifadelerle başlar. Toplumsallaşan her bilgi bir yasa koymaktadır. Bir toplumun düzeni, varlığıyla bir yasa koyma işlevini yerine getirmektedir (Berger, 2005: 71-72).

Etkin bir yasallaştırma, realitenin objektif ve sübjektif tanımlamaları arasında kurulan bir simetriyi ifade eder. Dünyanın gerçekliği, insanın diğer insanlarla olan diyalogunda dışsal olarak, bireyin kendi öz bilinci içerisinde dünyayı algıladığı biçimiyle de içsel olarak mülâhaza edilmesiyedir. Buradan hareketle yasallaştırmayı, ister objektif düzeylerde olsun isterse sübjektif, realitenin muhafazası olarak tanımlayabiliriz. Burada yasallaştırmanın alanının dininkinden daha geniş olduğu gözükmektedir. Fakat yine de din ve yasallaştırma arasında önemli bir ilişki vardır. Din, yasallaştırmanın tarihi yönden en yaygın ve en etkin

aracı olmuştur. Her yasallaştırma, toplumsal olarak tanımlanan realiteyi muhafaza eder.

“Din, o kadar etkin bir şekilde yasallaştırır ki, ampirik toplulukların istikrarsız gerçeklik inşalarını nihai gerçekliğe bağlar.” “Din, toplumsal kurumları, onlara nihai olarak geçerli ontolojik bir statü bahşetmekle, yani onları kutsal ve kozmik bir referans çerçevesine yerleştirmekle yasallaştırır” (Berger, 2005: 75).

Görüldüğü üzere, dini yasallaştırma, insanoğlunun tanımladığı realiteyi nihai, evrensel ve kutsal bir realiteye bağlamak demektir. Böylece beşeri olan düzenlere kozmik bir statü verilir ve din tarafından kurulan dünya yine din tarafından düzen ve istikrar altına alınır.

Kurulan toplumsal dünyada kabul edilen realiteye güçlü bir şekilde tehdit oluşturan ve tüm toplumsal grupları etki altına alan tabii felaket, savaş veya toplumsal kargaşanın sonucunda meydana gelen olumsuz etkiler vardır. Toplum bu ve benzeri durumlarla karşı karşıya kaldığında, hemen dini yasallaştırmalar ön plana gelir ve toplumdaki düzen ve istikrarın yeniden oluşması sağlanır (Berger, 2005: 89).

Kısaca söylemek gerekirse, din, insan aktivitesiyle kurulan, her şeyi kucaklayan kutsal bir düzen, yani her an mevcut olan kaos karşısında kendi kendisini ve kurulan dünyayı korumasını bilen kutsal bir kozmos kurumudur. Dolayısıyla din ile kurulan dünyanın idamesi ve düzeni, yine din ile olacaktır ve dünyayı dinden tecrit etme görüşünde olan seküler düşünce dünyasının düzenini bozmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

SEKÜLERLEŞME (DÜNYEVİLEŞME)

Sekülerleşme, sosyal bilimler, felsefe, ilahiyat ve hukuk gibi çok çeşitli alanlarda, birbirinden farklı anlamlarda kullanılan tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle sosyal bilimlerde dini durumla ilgili yapılan çeşitli analizlerde birbirinden oldukça farklı tanımlandığı ve değerlendirildiği gözükmektedir. Şu halde her şeyden önce sekülerizmin kavramsal açıklamasını yapmamız gerekmektedir.

Secular sözcüğü İngilizce kanalıyla Latince’den “soeculum” sözcüğünden gelmektedir. Asır veya devir anlamını taşıyan seküler teriminin zaman ve mekân çağrışımlarını bir arada veren bir fonksiyonu vardır. Zaman, onun şimdi oluşunu, hazır oluşunu; mekân ise, dünyada ve dünyevi oluşunu göstermektedir. Bu yüklediğimiz manayla soeculum, bu çağ ve şimdiki zaman anlamına gelir. Esas vurgu, tarihsel süreç olarak dünyada belirli bir zaman ve dönem üzerine olmuştur. Kelimenin kullanım alanına baktığımızda, eskiden atletik yarışmaların periyodik olarak zaman zaman yapıldığını belirtmek için seküler nitelemesinin kullanıldığını görmekteyiz. Seküler kavramı, dünyanın bu belli zaman ya da dönemde veya çağdaki durumunu ortaya koymuştur. Seküler kavramında yer alan bu zaman-mekân çağrışımı, tarihsel olarak Grek-Romen ve Yahudi geleneklerinin Batı Hıristiyanlığı içerisinde kaynaşmasından doğan uygulamalardan oluşmuştur. O

halde soeculum, ilahi zamana değil, dünyevi zaman uygun anlamını taşır (Altıntaş, 2005: 41).

Sekülerleşme, özellikle modern sanayi toplumlarında dinsel inançların, pratiklerin ve kurumların toplumsal önemlerini yitirdikleri bir süreçtir. Dindeki gerileme, dinsel törenlere katılanlara, Ortodoks inanca bağlılık, ödenek, üyelik ve saygı çerçevesindeki örgütlü din desteğine ve bayramlar gibi dini etkinliklerin toplumsal yaşamdaki önemlerine bakılarak hesaplanır. Bu kriterlerden hareketle, modern toplumların, yirminci yüzyılda bir sekülerleşme sürecinden geçtikleri iddia edilmiştir. Sekülerleşme tezi, sekülerleşmenin sanayi toplumunun ve kültür modernleşmesinin yükselişinin kaçınılmaz bir özelliği olduğunu ileri sürer. Bu teze göre, modern bilim geleneksel inançları daha az akla yatkın bir duruma getirmiş, yaşam dünyalarının çoğullaşması, dinsel sembollerin tekeline kırmış, kentleşme bireyci ve anomik bir dünya yaratmış, ailenin öneminin aşınması dinsel kurumları daha az ihtiyaç duyulan bir kalıba sokarak, insanlara kendi çevreleri üzerinde daha fazla denetim kurma olanağı tanımıştır. Bu anlamda sekülerleşme, Max Weber'in toplumun akılcılaşması, yani rasyonelleşmesi kavramıyla ifade etmeye çalıştığı olgunun bir ölçüsü olarak kullanılmaktadır taşır (Marshall, 2003: "Sekülerleşme").

Sosyal bilimler literatürüne sosyolojinin bir armağanı olarak giren sekülerleşme, "dini düşünce, muamele ve kurumların sosyal önemini yitirdiği bir süreç (Briyan Wilson); dini inançlar, ibadetler ve cemaat duygusunun toplumun ahlaki hayatından uzaklaştırılması (Victor Lidz); mistisizm dâhil tüm dini konu ve tutumlara karşı tam ilgisizleşme (Daniel L. Edwards); yarı paganlaşma (El Wood); dini otoritenin gerilemesi (Mark Chaves); dini olanın karşıtı (Edward Bailly)" gibi çeşitli yönleriyle tanımlanmıştır taşır (Altıntaş, 2005: 44).

Max Weber'in tanımıyla sekularizasyon, dini saf inanç ve ibadet sistemleri içerisinde yaşamaktır (Türkdoğan, 2005: 214). Weber, bu sekülerizm tanımına şu şekilde varmıştır. Weber, ilk önce rasyonelleşme ile işe başlamıştır. Weber'in tanımıyla rasyonelleşme, gözün açılması veya başka bir ifadeyle büyüden ya da gizemden uzaklaşma demektir. Gözün açılması sadece insanların dinin eski gizemlere inanmalarını değil, aynı zamanda gizem ya da gizemli kavramların değersiz hale gelmesini kapsamaktaydı. Gizem, içine girilip araştırılması gereken bir şey olarak değil, insanın akli, yaratıcılığı ve teknolojinin ürünleriyle fethedilmesi gereken bir şey olarak görüldü. İşte Weber, dindeki bu iki yönlü "rasyonelleşme-gözünü açma" sürecine sekülerleşme ismini verdi. Sekülerleşme, sürecin hem kendisi hem de sonucuydu (Köse, 2002: 100).

Oliver Tschannen ise sekülerleşmeyi, dinin gerilemesi yani dinin daha önce kabul gören sembollerinin, doktrinlerinin ve kurumlarının prestij ve nüfuz kaybı anlamı olarak tanımlamaktaydı. Sekülerleşmenin sonucu da dinsiz toplum demektir (Köse, 2002: 101).

Sekülerizm, bir düşünce akımı veya bir hayat tarzı olarak Protestan ülkelerde, dinin dünyevilikle olan her türlü aksiyonla bağlantısı kesilerek, dinin özelleştirilmesi,

yani dini bireysel hayata havale edip, hayat ile sosyal bağı kalmamış bir ritüeller ve inançlar kompleksi haline getirilmesi olayı olarak görülebilir taşır (Altıntaş, 2005: 44).

Sekülerizm, dinin sosyal yapıdaki otorite ve geçerliliğini yitirmesi, doğaüstü olayların tabii ve dünyevi olayarmış gibi algılanması, insan aklının dini ve metafizik bağlardan kurtarılması, dinin bir vicdan meselesi haline getirilmesidir taşır (Altıntaş, 2005: 45).

Sekülerleşme ile ilgili kullanılan farklı kavramlar vardır. Bu kavramlar; dünyanın büyüünden ayrılması, kurumsal farklılaşma ve ayrımlaşma, özerkleşme, rasyonelleşme, bireyselleşme, özelleşme, göreceleşme, bu dünyaya ait olma, inanmama, kilise dindarlığının çöküşü, kilisesizleşme, brikoloji, aydınlanma miti, dinin gerilemesi, bu dünyaya uyma, toplumun dinle ilgisinin kesilmesi, dini inanç ve kurumların yer değiştirmesi, kutsal bir toplumdaki seküler topluma geçiş (Kirman, 2005: 54).

Tanımlamalarımızdan seküler, sekülerlik, sekülerleşme kavramlarını bir kavram karmaşasından kurtarmak için şu açıklama gerekli gözükmektedir. Seküler kavramı, bu dünyada meydana gelen çağdaş vakıaları, yani şimdiki zamanda olan olayları ifade ederken, sekülerlik bir durumu, sekülerleşme ise bir süreci nitelemektedir (Kirman, 2005: 52).

Sekülerleşme hakkındaki tanımlamaları verdikten sonra, seküler nitelemesinin tarihi hakkında bir şeyler söylemek gerekirse şunları söylemek mümkündür.

1644-48 Westfalya antlaşmasında ilk defa olarak din ve devlet ilişkilerinin birbirinden ayrılması anlamında sekularizasyon ifadesi kullanıldı. Böylece sekülerizm, özellikle Almanya'da başlayan Protestan hareketinin kaçınılmaz bir neticesi olarak tarih sahnesine çıkmış oldu. Başlangıçta esas itibarıyla mistisizme, Hıristiyanlığın aslına dönmek gibi Hıristiyan selefiyecilerle dayanan ve bir dini hareket niteliği taşıyan bu akım, zamanla milli asabiyelerin de gelişmesinin vardığı motivasyonla, evrensel kilise otoritesine karşı dikelmeye, sonradan bir adım daha atarak en genel anlamıyla her türlü ruhani güce karşı vaziyet almaya başlayan ve gitgide orijini ile alakasını en alt düzeye indirerek, bizzat ve bizatihi dünyeviliği savunmaya başlayan siyasi ve dünyevi bir hareket halini aldı taşır (Altıntaş, 2005: 42).

Öte yandan sekularizasyon kavramı, Din Savaşlarından hemen sonra arazi ve emlakın kilise otoritelerinin gözetiminden çıkarılmasını belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Aynı kavram, Roma dini hakkında bu sefer tarikatlardaki bir müridin dünyaya yönelişini göstermeye başlamıştır. Söz konusu her iki kullanımda da bu kavram, özel durumlardaki tartışmalar ne olursa olsun, tamamen tasviri ve değerden uzak bir anlamda kullanılıyordu. Kuşkusuz bu, son zamanlarda kullanıldığı anlam değildir. Sekularizasyon ve hatta onun türevi olan sekülerizm kavramı yerine göre müspet, yerine göre de menfi değerli çağrışımlarla oldukça yükü ideolojik bir

kavram olarak kullanılmıştır. Geleneksel kiliseyle bağları olan çevrelerde sekülerizme, Hıristiyanlıktan uzaklaşma, dinsizleşme gibi yönlerden saldırılırken, ruhban karşıtı ve ilerlemeci çevrelerde ise modern insanın, dini vesayetlerden kurtuluşu yönünde bir anlam verilmeye başlandı. İçerisinde aynı ampirik olgunun karşıt değer göstergeleriyle gözüktüğü ideolojik olarak yüklü bu her iki yaklaşım biçimi de ayrı ayrı Marksist ve Hıristiyan görüş açılarından esinlenen din sosyologlarının çalışmalarında hayli eğlenceli bir biçimde gözlenebilir (Berger, 2005: 166).

Sekülerleşme süreci, kesin bir şekilde hem kilise dininin toplumsal konumunu hem de onun dâhili anlam evrenini değiştirmiştir. Din sosyolojisi, sekülerleşme olgusuna bir açıklama getirmeye çalışırken, kendisini ciddi bir teorik açmazla karşı karşıya bulmuştur. Kilise ve dinin esas olarak bir olduğu öncülünden hareketle din sosyolojisinin kendisine has bulguları, bu disiplini, anlaşılan en genel anlamıyla dinin, modern toplumda din olmayı bırakmadıkça sıra dışı bir görüngü haline geleceği sonucuna götürmüştür (Lucman, 2003: 32-33).

İlk dönemlerde Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde seküler kişi, dışarıdan bir yabancıdır. Bu geleneklerde din, özelleşmiş bir kurumdur. Kilise içselleşmiş ve bir dini görevliler sınıfıyla bütünleşmiştir. Bu özel dini kurum ve sınıftan olmayan seküler olarak nitelenmiştir. Aydınlanmadan sonra ortaya çıkan ve ilahi temeldeki her şeye meydan okuyup insanı merkeze alan, akli mutlaklaştıran ve aşkını reddeden modern zamanlara ait düşünürler bütünü sekülerdi. Kısaca söylemek gerekirse, sekülerlik ilahi olana karşı durmaktı taşır (Altıntaş, 2005: 42).

Sekülerizasyonla ortaya konulmak istenen asıl maksat, toplum ve kültür alanlarının dini kurumlar ve sembollerin egemenliğinden çıkarıldığı süreçtir. Kültür ve sembollerden bahsedildiğinde ise, sekülerizasyonun toplumsal–yapısal bir süreçten daha fazla bir şey olduğunun ortaya çıkışı söz konusudur. Sanat, felsefe ve edebiyatta dini içeriklerin kayboluşu ve hepsinden daha önemlisi de, bilimin dünyada özerk ve tamamen seküler bir bakış açısı olarak yükselişinde gözlenebildiği gibi bu süreç, kültürel ve düşünsel hayatın tamamını etkisi altına alır. Dahası, burada sekülerizasyonun aynı zamanda öznel bir yanının da bulunduğu kastedilmektedir. Nasıl toplum ve kültürün sekülerizasyonu söz konusuysa, aynı şekilde bilincin sekülerizasyonu da söz konusudur (Berger, 2005: 168). Kısaca ifade edecek olursak bu, Modern Batı'nın dini açıklamalardan yararlanmaksızın dünyayı ve kendi öz yaşamlarını yorumlayan gittikçe artan sayıda bireyler ürettiği anlamına gelmektedir.

Geçmişten günümüze sekülerin anlamı sürekli bir değişme arz etmektedir ama sürekli olan bir karaktere de sahiptir. Her zaman açık bir şekilde dini olanın karşıtı anlamına gelmektedir. Dini olan ne anlama gelirse gelsin bu böyledir. Sekülerleşme iddialarının doğruluğu, tarihi delile bağlıdır. Eğer insanların yüzyıl öncesine göre şimdi daha az dindar olduklarını söylersek, o zaman hem dinin farazi bir tanımından

hareket etmiş hem de yüzyıl önce insanların ne kadar dindar olduklarını biliyor oluşumuzu ifade etmiş oluruz (Köse, 2002: 102).

Sekülerizasyon, modern toplumların küresel bir olgusu olarak görülse bile, hepsinde tek ve aynı tarzda yayılmamıştır. Farklı insan toplulukları bu süreçten farklı şekillerde etkilenmişlerdir. Dolayısıyla sekülerizasyonun etkilerini, kadınlardan ziyade erkekler, çok genç veya yaşlılardan ziyade orta yaş tabakasında bulunanlar, kırsal kesimdeki insanlardan ziyade şehirdeki insanlar, daha çok zanaatkâr ve küçük esnaf gibi geleneksel uğraşlarda çalışanlardan ziyade modern sanayi üretimiyle doğrudan yüz yüze gelen sınıflar, özellikle de işçi sınıfı, Katoliklerden ziyade Protestan ve Yahudiler üzerinde daha güçlü olma eğiliminde olduğu bulgulardan anlaşılmaktadır (Berger, 2005: 169).

Sekülerleşmenin sokaktaki insanı etki altına aldığı, dinde bir güvenilir olma yönünde önemli bir problem oluşmuştur. Farklı bir deyişle dünyevileşme, realitenin dinin geleneksel dini tanımlamalarının makul olma özelliklerinin topyekün çöküşüyle sonuçlanan bir gelişmedir. Dünyevileşmenin bilinç düzeyine bu yansımaları (öznel dünyevileşme), toplumsal–yapısal düzeyde (nesnel dünyevileşme) karşılığını bulur. Öznel olarak, sokaktaki insan dini konular hakkında kararsız bir tutum sergiler. Nesnel olarak ise, aynı insan, kendi bağlılığını yahut en azından tevessülünü kazanmak için çekişen fakat hiçbirini de ona bu bağlılığı sağlayacak kıvamda görünmeyen bir sürü dini veya başka türlü realite tanımlayıcı vasıtaları bekler. Başka bir deyişle, çoğulculuk dene olgu bilinç dünyevileşmesinin toplumsal–yapısal bir karşılığını oluşturmaktadır (Berger, 2005: 195).

Son olarak şu soru kaçınılmaz olarak önümüze çıkmaktadır. Hangi sosyo–kültürel süreçler ve topluluklar dünyevileşmenin araçları veya aracıları olarak görev yapmaktadırlar?

Dünyevileşme hastalığının taşıyıcısı dünya ölçeğinde yaygınlığıyla bir bütün olarak bizzat Batı Medeniyetinin kendisidir ve bu bakış açısından komünizm ve modern milliyetçiliğin, onların emperyalist öncülleri olan Batılılaşmanın görüntülerinden başka bir şey olmadığı bir çırpıda görülebilir. Batı medeniyetinin içinden bakıldığında ise, sekülerleşmenin özgün taşıyıcısı modern ekonomik süreç, yani sanayi kapitalizminin dinamiğidir. Sanayileşmenin sosyalist teşkilatlanma biçimini aldığı Batı dünyasının bazı kesimlerinde ise, endüstriyel üretim tarzı ve beraberinde getirmiş olduğu yaşam şekilleriyle iç içe bir bütün halinde olma, sekülerleşmenin başlıca belirleyicisi olmaya devam etmektedir.

Sanayi toplumu, sırf küresel dünyevileşme sürecinin değişik formlarda kendisini gösteren türleri olarak hizmet gören farklı ideolojik yasallaştırmalarıyla kendi içinde sekülerleşmektedir. Dolayısıyla din karşıtı propaganda ve Marksist rejimlerin baskıcı önlemleri kadar Marksist dünyanın dışındaki çeşitli hükümetlerin din yanlısı politikaları da dünyevileşme sürecini etkilemiştir (Berger, 2005: 171).

SEKÜLERİZMİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN FAKTÖRLER

Bir önceki sekülerleşmenin tanım ve mahiyetinin verildiği bölümde, sekülerleşmeyi başlatan faktörler olarak Protestanlaşma, Modernizm, sanayi devrimi vb. gibi faktörlere değinildi. Şimdi bu faktörlerin genel bir açılımının yapılması gerekmektedir.

Mevcut Hıristiyanlığın gizemlilik ve hurafe ile dolu olan inanç sistemi, Aydınlanma düşüncesinin doğuşunda itici bir fonksiyon gördü. Yani dünyevileşme, bir çeşit ruhaniliğe karşı fikri ve ameli bir tepki olmuştur.

Modernite, din karşıtı eylemler için odak nokta olmayı beraberinde getirmekle kalmamış, dinle ilgili her şeyi, özellikle de kilise tarihini, geleneksel Hıristiyanlığı ve Kitab-ı Mukaddes'i katı eleştirel bir tutumla gözden geçirmeye zorlamıştır.

Aydınlanmanın bir kategorisi olan modernitenin bu dayatmaları, kendiliğinden kilise otoriteleri arasında bir iç hesaplaşma ve iç-kritiği doğurmuştur. Katolikliğin temsil ettiği kemikleşmiş ve yozlaşmış geleneğe karşı, yeniden kaynağa dönüş hareketini; toplumdaki soyutlanma ile özdeş takva anlayışını sorgulayan, üretmeyi teşvik edici meslek ahlakını temel başat sayan, bireysel bilinci öne çıkararak sorumluluk duygusunu kuvvetli bir şekilde vurgulayan protest söylemle doğrudan reformasyon sürecine girilmiştir. Eğer süreci kavramsal olarak ifade etmek gerekirse bunun adı, Protestanlaşmadır.

Protestanlık, tarihin belli bir döneminde ve belirli bir ortamda, Orta ve Kuzey Avrupa'da ortaya çıkmış yeni bir Hıristiyanlık yorumu ve öğretisidir taşır (Altıntaş, 2005: 28-33). Protestanlığın hâkim olduğu bütün modern toplumlarda sekülerizm de birlikte var olmuştur. Bunun sonucu olarak din, kamu hayatında giderek ayrıştırılmış, bireyciliğe yani kişiye özel hale getirilerek manevi dünyanın inşasına kaydırılmış, böylece din sosyal önemini de yitirmiştir taşır (Altıntaş, 2005: 38). Katolikliğe bir tepki olarak doğan Protestan söylem, beraberinde sekülerleşmeyi getirmiş ve sekülerleşmenin doğuşunu hazırlayan faktör olarak gün yüzüne çıkmıştır.

Protestanlığın yanı sıra Rönesans ve Reform sonrası modern sanayi toplumu, dine karşı bir çeşit kurtarılmış bölge denebilecek merkezde yer alan bir sektör geliştirmiştir. Sekülerleşme işte bu sektörden dışa doğru bir yayılma ile toplumun diğer alanlarına da nüfuz etmiştir.

XVI. Yüzyılın sona erişiyile birlikte Batı, bütünüyle farklı bir tipte toplum ve yeni bir insanlık ölküsü doğuracak bir teknoloji üretme sürecine girdi. Üretim ilişkisi biçimlerinin değişime uğramasıyla eş zamanlı olarak, Tanrının rolü ve algılanışı da kaçınılmaz bir biçimde etkilendi taşır (Altıntaş, 2005: 23). Modernleşme süreci Batı'yı bir dizi köklü değişikliklere zorladı. Sanayileşme ve bunun bir sonucu olarak tarımda dönüşümü, entelektüel bir aydınlanmayı, ayrıca siyasi ve toplumsal devrimleri başlattı. Bu büyük değişiklikler doğal olarak insanların kendilerini

algılayış biçimlerini etkiledi ve geleneksel Hıristiyan yorumunu yeniden gözden geçirme, çağa uygulama ihtiyacı hâsıl oldu taşır (Altıntaş, 2005: 24).

Aydınlanma hümanizmle evrensel olduğunu vurgular. Yalnız bununla da yetinmez, yeni tasavvurun sahibi olan bu varlık, akıl ile ürettiği yeni bilginin (modern/seküler bilimsel bilginin) de evrensel, tek doğru ve hakikatin de ölçüsü olduğunu açıklar. Akıl yanılmazlığı, gerçeğin dilini konuştuğu ve gerçeğin onunla asla çelişmediği, aydınlanma felsefesinin ön kabulü idi. Artık sekülerleştirici felsefe ve bilim vasıtasıyla kendi gücünü göstermesi ve özgürlüğünü kâinatın Tanrısından söküp alarak doğa üzerinde dilediği gibi hareket edebileceğini ispatlaması gerekiyordu. Çünkü tabiat da seküler tasavvur sonucu modern bir anlam kazanmıştır. Bu anlamı sağlayan, şüphesiz kendisini merkeze koyan insanın, tabiatın aşkıyla ilişkili olan yönünü devre dışı bırakmasıdır. Böyle bir zihinsel yapıda, her şeyin Allah'ın varlığına şahitlik ettiğinden dolayı kevnî ayet olduğuna inandığımız tabiat, manevî yapısından soyutlanarak, salt fizik varlığa indirgenmiştir taşır (Altıntaş, 2005: 27).

Modern sanayinin gelişmesine koşut olarak doğal bir biçimde sosyal düzenin sekülerleşmesine yönelik bir eğilim de kendisini hissettirme derecesine ulaşmıştır. Özellikle devlet ile din arasında kurumsal bir ayrışmaya doğru bir eğilim baş göstermiştir (Berger, 2005: 198-199).

İşte bu doğrultuda bir laik devlet düzeni furyası birçok ülkede aydınların peşinden sürüklendiği bir düzen sistemi olmuştur. Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, devletin seküler bir yapıya kavuşması yönündeki dünyevileşme, kendini laik devlet düzeniyle gün yüzüne çıkarmıştır. Fakat laikliği tam da sekülerlikle eş anlamda kullanmak biraz zor olmaktadır. Laiklik daha ziyade sekülerliğin siyasi boyutunu oluşturmaktadır.

Sanayileşme ve sekülerleşme arasındaki ilişkinin dolaylı olduğu çoğu kez göz ardı edilmektedir. Bu sebeple müteakibî açıklayıcı şemalar, hem muhtemelen daha temel kurum olan başka bir kurumdaki değişmelerden bir başka kurumdaki değişmeyi çıkaran daha dar olarak yapısal hem de muhtemelen daha güçlü olan diğer sistem tarafından yer alınan bir değerler sistemi olarak süreci yorumlayan düşünceler tarihiyle sınırlı kalır (Lucman, 2003: 33-34).

Sanayileşme ve şehirleşme, kurumsal ihtisaslaşma eğilimini yeniden güçlendiren süreçlerdi. Yerine göre kurumsal ihtisaslaşma, çeşitli kurumsal alanların normlarını, esasen üstün olan dini değerlerin etkisinden uzaklaştırma eğiliminde olmuştur. Dini kozmosun gerçekliği, onun daralan toplumsal temelini, yani hususileşmiş dini kurumlara oranla gittikçe zayıflamıştır (Lucman, 2003: 34).

Sanayi toplumlarında kilise ve kilise dini hakkındaki yapılan araştırmalar, basit bir şekilde, dinin genel olarak çökmekte olduğu, çağdaş dünyanın gittikçe artan bir şekilde daha az dini hale geldiğini ve tipik modern dünya vatandaşının artan bir şekilde hakiki anlamını kaybettiği bir hayat sürdüğünü ispatlamaktadır (Lucman, 2003: 72).

Dünyevileşmeyi tek bir nedene bağlamak temelde yanlış olmaktadır. Çünkü değişik tabakaların dünyevileşme düzeyinin de değişik olduğunu kabul edecek olursak, dini tüketiciler olarak bu tabakaların dünyevileştirici etkilerinin de değişik olması doğaldır. Şu kadar var ki, dünyevileşme küresel bir eğilim olduğu sürece, dini içeriklerin sekülerize edici bir yönde biçimlenmesine yönelik küresel bir eğilimin var olduğundan söz etmek mümkündür.

MODERNLEŞME – SEKÜLERLEŞME İLİŞKİSİ

Din sosyolojisi literatüründe modernleşme ile sekülerleşme arasında oldukça yakın bir ilişki olduğu ve bu ilişkinin tekdüze olmaktan ziyade karmaşık bir görünüm sergilediği kabul edilmektedir. Çünkü modernlik, dine ait olan bir alanda kendisi için bir yer açmak istiyordu. Modernleşme ve din ilişkisi akla sekülerleşme sorunsalını getirmekteydi.

Peter Ludwing Bereger'e göre, modernleşme ile sekülerleşme arasındaki ilişkinin tarihi temelleri Aydınlanmaya kadar uzanır. Sekülerleşme ona göre, modernleşmeyle birlikte hem toplumsal seviyede hem de bireysel bilinç seviyesinde dinin gerilemesiydi. Bu da modernitedeki şehirleşme ve eğitimin yaygınlaşmasıyla meydana gelmekteydi (Kirman, 2005: 18).

Modernlik, 17.yy.da Avrupa'da başlayan ve sonra tüm dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimidir. Modernlik her şeyden önce toplumsal farklılaşma ile karakterize olur. Modernleşme sürecinde değişimin hızının ve kapsamının artmış olduğunu belirten sosyologlar, geleneksel dünyadan modern dünyaya geçişi çoğu zaman farklılaşma ve fonksiyonel uzmanlaşma kavramlarıyla izah etmeye çalışırlar. Bu bağlamda sosyologlar arasında sekülerleşmeyi, toplumda yapısal değişmelerin, bir diğer ifadeyle fonksiyonel farklılaşmanın bir sonucu olarak görme eğilimi vardır. Toplumsal farklılaşmadan kasıt, rollerin farklılaşmasıdır. Ancak devrimle birlikte toplumsal farklılaşmalar meydana gelmiş, ilişkiler karmaşıklaşmıştır. Toplumsal farklılaşma, toplumun yapısındaki rol farklılaşmasını doğurmuş, yani yeni roller vuku bulmuş ve her rolde uzmanlaşmaya gidilmiştir (Kirman, 2005: 19-21).

Modernliği belirleyen temel karakteristiklerden birisi, rasyonelliktir. Rasyonellik, düşüncenin aklileştirilmesi, yani dünya hakkında düşünürken duyguların işe karışmasından sakınmaktır. Rasyonelleşme, hem görelî olarak duygulardan bağımsız bir bilişsel tutumu hem de düşünürken duygusal sembolizmden çok mantığın kullanımını dile getirmektedir. Aydınlanma döneminin akılcı felsefesinin etkisiyle ortaya çıkan kavram, büyü, doğaüstü ve dinle ilgili diğer fikirlerin toplumda kültürel önemini yitirdiği bilim ve pratik hesap üzerine kurulu fikirlerin egemen olduğu süreci niteler. Toplumsal sistemlerin giderek daha çok rasyonelleşmesi ve seküler karakteri, toplumdaki geleneksel dinlerin gücünün dolaylı veya dolaysız olarak azalmasına yol açmıştır (Kirman, 2005: 22).

Modernliği niteleyen temel karakteristikler arasında bireycilik ve özelleşme de önemli bir yer tutmaktadır. Özelleşme kavramı, modernleşmeyle birlikte insanların hayatlarının büyük bir kısmının kamusal alandan ziyade özel alanda, aile yanında geçtiğine işaret ederken; bireycilik de, insanların son derece bireyci olmaları, yani benmerkezci tutum içerisinde egoist bir tavır takınmaları durumudur. Bu özelleşme ve bireycilik beraberinde dinin özelleşmesi ve bireyselleşmesi olgusunu ortaya çıkarmıştır. Bu durumda bireylerin cami, kilise ve havra gibi ibadethanelere gitme zorunlulukları ortadan kalkmış ve insanların ibadethanelere düzenli bir şekilde gidişlerindeki azalmalar nicel sekülerizmi, insanların günlük hayattaki karşılaştıkları olaylara veya problemlere yaklaşım tarzında dini ve metafizik öğelerin çok fazla yer almaması, aksine rasyonalizmin egemen olması da nitel sekülerizmi ortaya çıkarmıştır. Bu durumun sonucunda da din dışsal olmaktan ziyade özel bir duruma gelmiştir (Kirman, 2005: 22-25).

Modernlik – sekülerlik ilişkisini incelerken, görecelik ve çoğulculuk da açıklanması gereken kavramlardır. Çoğulcu bir toplumda insanların farklı dini inançları, ahlaki ilkeleri ve farklı etnik ve cinsel kimlikleri olan hemcinsleriyle bir arada nasıl yaşayabilecekleri ortaya çıkmıştır. Birinin doğru bulduğu inanç veya değer bir başkası için önemsiz ve yanlış olabilmektedir. Burada görecelik ortaya çıkmaktadır. Çoğulculuk toplumsal ve kültürel bir gerçekliği nitelerken, görecelik de böylesine farklı bir ortamda barış içerisinde rahat ve huzurlu bir hayat yaşamak için bir tutum olmaktadır. Bu tutum, doğru veya yanlış ya da iyi veya kötü gibi kavramların geçerliliği hakkında tartışma açmıştır. Bir insan başkasının tercih ettiği hayat tarzına karışmayacak, başkası da kendisinin özgür iradesiyle seçtiği hayat tarzına müdahale etmeyecektir. Bu şekilde toplumsal kontrolün azalması da bireylerin dinden uzaklaşmalarını kolaylaştırmış ve sekülerizme zemin oluşturmuştur (Kirman, 2005: 28).

Dünyevileşmenin çoğulculuğu doğurduğu nasıl söylenebiliyorsa, çoğulculuğun da dünyevileşmeyi doğurduğu aynen söylenebilir (Berger, 2005: 229). Modernleşme ve sekülerleşme arasında doğrudan bir ilişki kurmanın son yolu olarak şehirleşme olgusundan da bahsetmek gerekmektedir.

Sekülerizasyon projesinin oluşum mekânı şehirlerdir. Modernleşme çabaları içerisindeki toplumlarda kırsal kesim insanı dine bağlılığını, dine bir yer verme anlamında sürdürürken, özellikle şehir merkezleri daha kolay sekülerize olabilmektedir. Merkezin etkisi çevreye yayıldıkça, zaman içerisinde kırsal kesim de bu sürece dâhil olabilmektedir. Örneğin, tarım çağında bir çiftçi, tarlasına ektiği ürünü verimli kılacak şeyin sadece yağmur olduğunu düşünür, oldukça kadercidir ve bu sebeple de yağmur duasına çıkar. Ama daha sonra bu çiftçi merkezi yönetimin aksülameli olan modernleşmenin gelişimiyle birlikte sulama kanalları ve suni gübreleme gibi rasyonel tedbirlere başvurur. Şüphesiz bu durum bilim ve teknoloji anlamında modernleşmedir. Bu, müspet manada sekülerleşme olup, dinin alanına müdahale anlamında değildir. Bir çiftçinin tarım toplumunda çağdaş yöntemlere başvurmakla birlikte duayı da unutmaması, İslami nokta-i nazarında hoş bir

davranış da olur. Sebep–sonuç ilişkisine dayalı bu davranış tarzı, yazgıcı bir din anlayışından, özgürlükçü bir din anlayışına dönüşümün bir göstergesidir taşır (Altıntaş, 2005: 45).

İSLAMİ SEKÜLERLEŞMENİN İMKÂNI

Negatif anlamda sekülerleşmenin kökenlerini İslam dininin birinci kaynak saydığı Kur'an'da bulmamız mümkün değildir. Seküler hayata Kur'an'daki en yakın ifade olarak, “*el-Hayatu't-Dünya*” (الْحَيَاةُ الدُّنْيَا) ifadesi öne sürülmüştür. Biz öncelikle bu bakış açısının yanlışlığını, kelimenin etimolojik yapısını inceleyerek verip daha sonra da İslami açıdan sekülerleşme önündeki engelleri vererek çalışmamızı tamamlamış olacağız.

“*el-Hayatu't-Dünya*” ifadesindeki “dünya” kelimesinin etimolojisine baktığımızda, onun ne kadar dini bir anlamla yüklü olduğunu görebiliriz. Dünya kelimesi Arapça'da yakınlaştıran anlamındaki “*dena*” (دَنَى) kelimesinden gelir. Dolayısıyla dünya, insan zihnini görüp tecrübe ettiği şeylere yaklaştırır. Aynı zamanda Kur'an'da dünya ve tabiattaki her şeyin Allah'ın birer ayeti yani delili, işareti olduğu vurgulanır. Bu durumda dünya yakınlaştıran şey ise, tabiat ve dünya da Allah'ın ayetlerini taşıyorsa, şu halde dünya, insanı Allah'a yakınlaştıran nesne olmaktadır. Görüldüğü üzere Kur'an açısından seküler nitelikli gösterilmeye çalışılan dünya kelimesi dini bir muhteva ile donatılmış olup, İslam'ın dünya görüşünün kopmaz bir parçası olarak düzenlemiştir taşır (Altıntaş, 2005: 170).

İslam çağcıl bir dindir. Özü ve mahiyeti korunduğu sürece yeniliklere açık bir dindir. İslam, Protestan Hıristiyanlığın sekülerleşmeye yol açıcı bir çizgi izlemeye eğilimli tabiata sahip bir din değildir. Bu yüzden de İslam sekülerleşmeye geçit vermemektedir.

İslami sekülerleşmenin önündeki ilk engel, İslam'ın temelini oluşturan iman anlayışıdır. İslam, amentüden hülasa altı iman şartı üzerine bina edilmiş bir dindir. Bu altı şarttan Tevhid, Ahiret ve Nübüvvet üç ana unsurdur. Tevhid, Allah'ın dışında ve O'nun yarattığı bütün varlık âlemini izafileştirir. Ahiret, dünyanın da ara konumda olduğu genel çevrimin tamamlanma noktası, yani son durağıdır. Nübüvvet ise, Allah'ın irade ve arzusu doğrultusunda peygamberin kullara şeraiti öğretmesi, vahyi kitapla kullara hudutları işaret etmesidir. Bu manada sadece ahkâmı olan din, kendisini moderniteye karşı koruyabilir. Allah kitabını koruduğu gibi, Hududullah da Müslümanları korumaktadır. Seküler dünya görüşünde varlık ve âlem Allah'tan kopuktur. Hâlbuki Allah, parçalanmış bir alanı Tevhid'le; insanın Allah'a ve kendine yabacılaşmasını Risaletle; bu dünyaya, buraya, şimdiye ait olmadığını, ileri hedeflere hazırlanması gerektiğini Ahirete imanla dile getirerek, her an hayatla ilişki içerisinde olmaktadır taşır (Altıntaş, 2005: 176).

Kitab-ı Mukaddes'e olan iman değil de, onun Batılılarca yorumlaması olan sekülerizm, Allah'a ve Ahiret gününe imandan yoksun bir ahlak sistemi geliştirmenin uzun vadede mümkün olmamasıyla İslam dışı bir şeydir. Dinden

soyutlanmış ahlak anlayışı, düzensizliğin yegâne sebebidir. İslam getirdiği yüksek ahlakla dünya hayatının düzenini sağlamaktadır.

İslam ahkâm/ahlak boyutu da seküler bir İslam'a engeldir. Bir din elbette yorumlarıyla güncelleşmediği müddetçe zamanın getirdiği sorunlara çözüm getiremez. Bu çözüm getiren yorumlar İslam'da içtihat olarak vardır. Bir dinin evrenselliği, bütün çağlara hitap eden bir yapıya sahip olması ve ilkelerinin koşullara göre yorumlanmasıyla mümkündür. Dinde reform projeleri ile dinin özüne yapılan saldırılara hiçbir zaman Müslüman bilinç duyarsız kalmamıştır. Çünkü dinde reform yapmak isteyenlerin çoğu din istismarı yapmıştır. Bunlar, İslam'a yeni ve verimli yorumlar getirmek yerine, Müslüman kitlelerin duygularını rencide eder bir mahiyette reform önerilerinde bulunmuşlardır. İşte İslam'ın bu ahkam boyutu tasfiye edilirse, o zaman İslam moderniteye entegre edilebilir ve bir Protestanlık dönemi yaşanabilir. Kitabı tahrif olmamış bir dinin de buna imkân vermesi mümkün değildir taşır (Altıntaş, 2005: 178).

İslami sekülerleşmenin imkânsızlığı Ernest Gallner'de ise şu şekilde görülmektedir: Ortaçağın sonlarına gelindiğinde eski dünyada başlıca dört medeniyet yer almaktaydı. Bunlardan üçü günümüzde bir şekilde sekülerleşmiştir. Hıristiyan öğretisi kendi din adamlarınca sekülerleştirilmiştir. Çin dünyasında ise seküler inanç resmi olarak yerleştirilmiş, dini öncüller inkâr edilmiştir. Hint dünyasında astroloji gibi uygulamalar yaygın olsa da devlet ve siyasi otoriter kişiler, halk dinlerine karşı tarafsız bir tutum izlemektedirler. İslam'da ise durum tamamen farklıdır. Bunun sebepleri ise şunlardır:

1. İslami öğretinin güçlü bir Tevhid inancına dayanması.
2. İslami öğreti ile yasanın öğretilerinin birbirlerinden ayrılmaması, yasa öğretilerinin topluma somut olarak sunulması.
3. İlahi yasanın toplum – kilise ikilemine dayanmayıp, toplumun bütün kesimleri açısından geçerli olması.
4. İslam'da ruhban sınıfının olmayışı.

Hıristiyanlıkta olduğu gibi, İslamiyet'te, dini ritüellere katılanlarla bu ritüelleri yönetenler arasında hiçbir ayırım yoktur. Bu manada Müslüman ilahiyatı eşitlikçidir. Tüm inananların Allah katında yeri aynıdır taşır (Altıntaş, 2005: 179-180).

Ayrıca sekülerizmin önünü açan modernleşme, Müslüman ülkelerde dine karşı yaygın bir kayıtsızlığa ve sekülerizasyona neden olmamış, dine olan bağlılığa genelde zarar vermemiştir. Modernleşme ve sekülerizasyon, çeşitli İslam ülkelerinde farklı derecelerde oluşmuş ve dini ibadetleri etkilemiştir ama geleneksel dini yapı, yaşayan kültürde varlığını sürdürmüştür. Din, ahlakı ve sosyal birliği korumada en büyük rolü oynamıştır.

SONUÇ

İnsanoğlu, hayatını idame ettirme yolunda, bireysel ve toplumsal yönlerde bir kendine ait dünya kurma girişiminde bulunmuştur. Çünkü insan, ne diğer insanlarla akıllı, bilinçli ve iradeli birliktelikler gerçekleştirilmeden ne de kendine özel bir dünya kurmadan hayatını idame ettiremez.

Beşeri olarak kurulan dünyanın inşası aşamasında ve kurulan bu beşeri dünyanın bir düzen ve birlik içerisinde idamesi ve korunması aşamasında çok elzem bir rol üstlenen din, insanlığın ontolojik yönüyle, ta yaratılıştan yok oluşa kadar hep var olagelmiş ve bu da böylece var olarak devam edecektir. Dinin mevcudiyeti kesinlikle tartışılmazdır, fakat mevcudiyet derecesi ve etki sahası zaman, mekân ve durumlara göre devamlı bir değişiklik arz etmiştir. İnsanlar, ilkel tarım döneminde yaşamlarını idame ettirmede ilahi güçlere aşırı ihtiyaç duymuş, fakat bu insanın noksan yapısından kaynaklanan muhtaciyet, insanın etki alanının artırılması, yani insanın endüstri ve teknolojiye gelişmelerle her türlü işinin kendisinin görmesi ve olumsuzluklara hemen müdahale ederek düzeltilmesiyle azalmış ve dinin toplumsal hayattan giderek artan bir şekilde uzaklaşmasına neden olmuştur. İşte yaşamımızda dinden uzaklaşma, ilahi olanla değil de sadece dünyevi olanla meşguliyet, sekülerizm olarak gündemi işgal etmiştir.

Sosyal bilimler, felsefe, ilahiyat, hukuk gibi birçok alanda, tartışmalı bir kavram olarak karşımıza çıkan sekülerleşme, özellikle modern sanayi toplumlarında dinsel inançların, pratiklerin ve kurumların toplumsal önemlerini yitirdikleri bir süreçtir. Sokaktaki en cahil ve dogmatik inançlı insanları bile etki altına alan sekülerleşme, modernitenin bir kaçınılmaz sonucu olarak karşımıza çıkmıştır.

Sekülerizm, Batı medeniyetinde, özellikle Hıristiyan toplumlarında büyük etkilerle yerini almıştır. Tahrif olmuş ilahi dinlerden tutun da, beşeri batıl dinlere kadar hepsini etkilemiştir. Bu etkinin İslam'da da aynen var olduğu savunulmuş, İslam'ın da dünyevileşmeye açık olduğu ve hatta dünyevileştiği öne sürülmüştür. İslam'daki iman anlayışı İslam'ın ahkâm/amel boyutu, İslam'da ruhban sınıfının olmayışı ve en önemlisi de İslam'ın tahrif olmamış yegane ve son din olması, onun seküler olmasını engellemiştir. İslam, modernite karşısında, özünde bir değişikliğe uğramadan tamamen yeni yorumlarla medeniyeti almış, sekülerizmden etkilenmemiştir. İslam ahlakı ise, sosyal birlik ve bütünlüğü korumadaki büyük rolünü hiçbir sekteye uğramadan devam ettirmiş ve ettirecektir de.

KAYNAKLAR

- Altıntaş, R. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Berger, P. L. (2005). *Kutsal Şemsiye*. (A. Coşkun, Çev.) İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Köse, A. (2002). *Sekülerizm Sorgulanıyor*. İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Luckman, T. (2003). *Görünmeyen Din*. (A. Coşkun; F. Aydın Çev.) İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Marshall, G. (2003). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay; D. Kömürcü Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2005). *İslam Değerler Sistemi ve Max Weber*. İstanbul: IQ Kültür ve Sanat Yayınları.